

Разпростр.: до всички
21 ноември 2016 г.

Оригинал: английски

Комитет по правата на детето

Заклучителни наблюдения във връзка с консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад за България *

I. Въведение

1. След като разгледа консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад за България (CRC/C/BGR/3-5) на своите 2123 и 2124 заседания (виж CRC/C/SR.2123 и 2124) от 30 май 2016 г., Комитетът прие следните препоръки на своето 2132 заседание (виж CRC/C/SR.2132) от 3 юни 2016 г.

2. Комитетът приветства консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад на държавата-страна по Конвенцията, както и писмените отговори по списъка от въпроси (CRC/C/BGR/Q/3-5), които позволиха да бъде разбрана по-добре ситуацията с правата на децата в държавата-страна по Конвенцията. Комитетът дава висока оценка на конструктивния диалог с българската делегация от високопоставени служители и представители на различни сектори от държавата-страна по Конвенцията.

II. Последващи мерки и постигнат напредък от държавата- страна по Конвенцията

3. Комитетът приветства постигнатия напредък от държавата-страна по Конвенцията в различни области, включително ратифицирането или достъпа до международни и регионални документи, както и приемането на редица нови закони и институционални мерки и мерки на политиката относно правата на децата след последния извършен преглед, и по-специално Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020).

4. Комитетът отбелязва като положителен факт това, че държавата-страна по Конвенцията прие да бъде домакин на посещенията на независимия експерт на ООН по въпросите на малцинствата през 2011 г.

* Приети от Комитета на неговата седемдесет и втора сесия (17 май – 3 юни 2016 г.).

III. Основни проблемни области и препоръки

A) Общи мерки за изпълнение и наблюдение (членове 4, 42 и 44, параграф 6 от Конвенцията).

5. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да предприеме всички необходими мерки за изпълнение на предишните препоръки от 2008 г. (CRC/C/BGR/CO/2), които не са били изпълнени или са били частично изпълнени.

Законодателство

6. Комитетът приветства постигнатия от държавата-страна по Конвенцията напредък при хармонизирането на националното си законодателство с принципите на Конвенцията чрез приемането на новия Семейен кодекс през 2009 г. (както и измененията в Закона за закрила на детето, Закона за семейните помощи за деца и Закона за социално подпомагане), но същевременно остава загрижен относно липсата на съгласуваност между други законодателни актове, свързани с децата, и по-специално Закона за лицата и семействата и Закона за закрила на детето. Изразява се безпокойство и относно пропуските в прилагането в резултат на неясното тълкуване на закони поради недостатъчен капацитет и познаване на правата на детето от страна на съдебните органи.

7. Комитетът припомня препоръката си от 2008 г. и призовава държавата-страна по Конвенцията да продължи с хармонизирането на своето законодателство с принципите и разпоредбите на Конвенцията. По-специално Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

а) да предприеме мерки, за да гарантира, че разпоредбите на други свързани закони са съгласувани със Закона за закрила на детето;

б) да въведе процедура за оценка на въздействието върху правата на детето за всички нови закони, приемани на национално равнище;

в) да осигури непрекъснато изграждане на капацитет в областта на международното право по човешките права сред съдии, прокурори и юристи съобразно препоръките на специалния докладчик за независимостта на съдии и юристи (A/HRC/20/19/Add.2, параграф 105), поставящи специален акцент върху Конвенцията.

Всеобхватна политика и стратегия

8. Комитетът оценява положително въвеждането на Националната стратегия за детето (2008-2018) като средство за подобряване на координацията и прилагане на Конвенцията. Същевременно Комитетът изразява загриженост, че не е постигнат напредък във всички предвидени области, както е посочено в извършената през 2011 г. външна оценка на тази стратегия. Особено безпокойство предизвиква липсата на координация между отделните секторни политики и непропорционалното внимание към децата в риск. Комитетът също отбелязва със съжаление, че предложението Закон за детето, предвиждащ създаването на Комисия за правата на детето, не бе приет поради липсата на обществена подкрепа.

9. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

- а) да разгледа препоръките, посочени в независимия преглед, и да измени Стратегията така, че тя да бъде възможно най-всеобхватна и да обхваща всички включени в Конвенцията области и всички деца;
- б) да гарантира, че Стратегията е подкрепена от подходящи елементи за нейното прилагане, включително достатъчно човешки, технически и финансови ресурси;
- в) да осигури консултации с всички заинтересовани страни, включително децата за по-нататъшно развитие на Стратегията и да продължи редовно да оценява ефективността на нейното прилагане;
- г) да организира кампания за повишаване на осведомеността, за да се популяризира ползата от създаването на Комисия за децата.

Съгласуване

10. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията създаването на институционален механизъм на министерско равнище с ясен мандат и достатъчно правомощия за координиране на всички дейности, свързани с изпълнението на Конвенцията на междусекторно, национално, регионално и местно равнище. Държавата-страна по Конвенцията следва да гарантира, че въпросният координационен механизъм е осигурен с необходимите човешки, технически и финансови ресурси за неговото ефективно действие.

Разпределение на ресурсите

11. Комитетът е обезпокоен, че бюджетният процес в държавата-страна по Конвенцията не регламентира разпределение на бюджетните средства за деца в съответните сектори и агенции, включително индикатори и проследяващи системи на всички равнища, както и целеви бюджетни средства за деца от маргинализирани и уязвими групи, като роми, деца с увреждания, деца-мигранти и деца на бежанци и лица, търсещи убежище. Комитетът също изразява безпокойство от факта, че България продължава да отделя най-малък процент от своя БВП за държавно образование в Европейския съюз.

12. В светлината на проведения през 2007 г. ден на общи дискусии на тема „Ресурси за правата на детето – отговорност на държавите“ Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията:

- а) да създаде бюджетен процес, който да включва визия за правата на децата и ясно определени бюджетни средства за децата, които да бъдат отпуснати на съответните сектори и агенции, включително специфични индикатори и проследяващи системи;
- б) да създаде механизми за мониторинг и оценка на адекватността, ефикасността и справедливостта на разпределение на ресурсите за изпълнение на Конвенцията;
- в) да гарантира прозрачен бюджетен процес, включващ заинтересованите страни чрез публичен диалог, особено с децата, и надлежна отчетност от страна на властите, включително на местно равнище;
- г) да проведе всеобхватна оценка на бюджетните нужди на децата и да отдели достатъчно бюджетни средства съобразно член 4 от Конвенцията за спазване на правата на децата, да увеличи бюджетните средства, предназначени за социалните сектори и справяне с различията въз основа на индикатори, свързани с правата на децата, и по-специално съществено увеличение на

бюджетните средства в областта на образованието и социалната помощ до необходимите равнища.

Събиране на данни

13. Като отчита положените усилия за създаване на система за събиране на данни под юрисдикцията на Държавната агенция за закрила на детето и Националния статистически институт, Комитетът остава загрижен, че липсата на единна централизирана база данни е довела до недостатъчност на данните за деца, и по-специално за деца с увреждания, деца от маргинализирани групи и деца-роми.

14. В светлината на общ коментар № 5 (2003) „Общи мерки за изпълнение на Конвенцията за правата на детето“, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

а) да подобри бързо своята система за събиране на данни, така че тя да обхваща всички области от Конвенцията. Данните трябва да бъдат разпределени, както по други критерии, така и по възраст, пол, увреждане, географско положение, етнически и национален произход и социално-икономическа среда, за да се улесни анализа на положението на всички деца, и по-специално на тези, които са в уязвимо положение;

б) да гарантира, че компетентните министерства обменят данни и показатели, които се използват за формулиране, мониторинг и оценка на политики, програми и проекти за ефективното прилагане на Конвенцията;

в) да вземе предвид идейната и методическа рамка, очертана в доклада на Службата на върховния комисар по правата на човека (СВКПЧ), озаглавен „Показатели за човешките права: ръководство за измерване и прилагане при определянето, събирането и разпространението на статистическа информация“.

Независим мониторинг

15. Комитетът приветства предприетите от държавата-страна по Конвенцията стъпки за включване на правата на детето в компетенциите на омбудсмана чрез изменение на Закона за омбудсмана през 2012 г. (член 19, параграф 1.9) и назначаването на заместник-омбудсман за правата на децата, наред с функциите на омбудсмана като Национален превантивен механизъм (НПМ). Въпреки този напредък, Комитетът изразява безпокойство, че поради липсата на достатъчно ресурси в институцията на омбудсмана, на правата на децата не се обръща достатъчно внимание.

16. В светлината на общ коментар № 2 (2002) на Комитета относно ролята на независимите институции за правата на човека, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

(а) да увеличи правомощията на заместник-омбудсмана да получава, да разследва и да разглежда жалби от деца по чувствителен към техните нужди начин и да отделя достатъчно технически, човешки и финансови ресурси в подкрепа на работата на институцията;

(б) да гарантира правото на неприкосновеност на личния живот и закрила на деца-жертви, и по-специално при мониторинг и последващи посещения в институции, извършени в рамките на ролята на омбудсмана като Национален превантивен механизъм;

(с) да гарантира непрекъснато изграждане на капацитет и обучение на персонала на институцията на омбудсмана по въпроси, свързани с правата на децата.

Популяризиране, повишаване на осведомеността и обучение

17. Комитетът потвърждава препоръката си от 2008 г. (CRC/C/BGR/CO/2) и насърчава държавата-страна по Конвенцията да извърши следното:

а) да увеличи усилията си за осигуряване на подходящо и системно обучение и/или насочване на вниманието към правата на децата на професионални групи, работещи с или по проблемите на децата, като правоприлагащи органи, парламентаристи, съдии, юристи, здравни работници, учители, училищна администрация, академичната общност, социални работници, журналисти и други подобни съгласно съществуващите изисквания;

б) да обърне специално внимание на системното включване на принципите и разпоредбите на Конвенцията на всички равнища на учебните програми;

в) да отдели специално внимание на участието на деца в популяризирането на техните права;

г) да насърчава медиите да проявяват чувствителност към правата на децата, както и към включването на децата в програми за развитие; и

д) да продължи и да увеличава усилията си за повишаване на осведомеността относно Конвенцията и нейните принципи и разпоредби и да популяризира Конвенцията в страната в тясно сътрудничество с неправителствени организации (НПО) и други заинтересовани страни, включително като обръща специално внимание на отдалечени и селски региони и деца от малцинствени групи.

Б) Определение за детето (член 1 от Конвенцията)

18. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да измени Семейния кодекс, така че да премахне всички изключения, които позволяват бракове под 18 години.

В) Общи принципи (членове 2, 3, 6 и 12 от Конвенцията).

Недопускане на дискриминация

19. Комитетът отбелязва като положителен факт влизането в сила на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012 – 2020, но същевременно остава дълбоко загрижен във връзка с постоянната дискриминация към децата-роми. Особено безпокойство предизвикват сигналите, че проявата на дискриминация срещу ромите във всички житейски сфери са основна причина за настаняване на деца-роми в държавни институции. Изразява се също притеснение, че деца-роми, както и деца с увреждания, деца, търсещи убежище, и деца-бежанци, деца от малцинствени групи и деца, живеещи в отдалечени населени места, продължават да се сблъскват с дискриминация по отношение на достъпа си до образование, здравеопазване и прилично жилище. Комитетът също е обезпокоен от липсата на специално звено към Комисията за защита от дискриминация, отговарящо за случаите на дискриминация срещу деца.

20. **Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:**

а) да гарантира пълно изпълнение на съответните действащи закони за защита срещу дискриминацията, включително чрез подкрепа на обществено-образователни кампаниите за премахване на отрицателното социално отношение към деца-роми, деца с увреждания, деца от малцинствени групи и деца-бежанци и такива, търсещи убежище;

б) да гарантира, че децата от селски региони имат достъп до качествено образование, подходящи медицински грижи и жилища;

в) да изпълнява Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012 – 2020 и да осигури наличието на достатъчно човешки, технически и финансови ресурси;

г) да въведе специфичен механизъм към Комисията за защита от дискриминация за разрешаване на случаи на дискриминация срещу деца.

Висшите интереси на детето

21. Комитетът приветства измененията в Закона за закрила на детето от 2009 г., които гарантират висшия интерес на детето, и обръща внимание на създадената от държавата-страна по Конвенцията обща рамка, за да гарантира, че висшият интерес на детето се защитава като основен принцип за закрила на детето. Той обаче е загрижен от продължаващото неразбиране по отношение на неговото значение и свързаните с него отговорности, и по-специално сред съдебната власт, професионалистите в областта на закрилата на детето и социалните работници.

22. В светлината на общ коментар № 14 (2013) „Най-добрия интерес на детето – първостепенно съображение“ Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да увеличи усилията си, за да гарантира, че това право е надлежно включено и последователно тълкувано и прилагано във всички законодателни, административни и съдебни процедури и решения, както и във всички политики, програми и проекти, свързани с децата и имащи въздействие върху тях. В тази връзка държавата-страна по Конвенцията се призовава да изработи процедури и критерии, които да служат като насоки за всички компетентни високопоставени служители за определяне на най-добрия интерес на детето във всяка област и за отделянето на подобаващо внимание на този интерес като първостепенно съображение.

Правото на живот, оцеляване и развитие

23. Като отбелязва общия спад в детската смъртност от 2008 г. насам като положителен факт, Комитетът изразява безпокойство от високото равнище на детската смъртност в някои части на страната поради липсата на подходящи медицински грижи, бедност, недохранване и съществуването на вредни традиционни практики. Комитетът също е сериозно загрижен за продължаващите твърдения за тежко малтретиране, причинило висока смъртност сред децата на възраст 0-3 години, лишени от родителски грижи, както и деца с интелектуални и психо-социални увреждания в домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД). Комитетът изразява загриженост, че социално-икономическите неравенства излагат децата от маргинализирани и изостанали региони на особен риск от неумишлено нараняване поради несигурната среда, в която живеят, играят и се движат.

24. **Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:**

а) да въведе цялостна процедура за преглед на разследванията на случаи, при които малтретиране или небрежно отношение към дете е причинило

неговата смърт или сериозно нараняване, и по-специално да проведе пълно разследване във връзка с твърденията за високата детска смъртност в ДМСГД;

б) да проведе пълно разследване на твърдения за лошо отношение към деца и да гарантира, че на такива актове е било реагирано адекватно чрез образуване на съдебни производства, за да се избегне опасността извършителите да останат ненаказани;

в) да увеличи усилията, за да гарантира достъп до подходящи медицински грижи, включително предродилна помощ за неосигурени бременни, на най-уязвимите семейства, и по-специално тези, които живеят в маргинализирани и отдалечени региони;

г) да засили кампаниите за увеличаване на осведомеността и образователните кампании чрез Националната стратегия за безопасност на движението.

Зачитане на възгледите на детето

25. Комитетът приветства полаганите в момента усилия да се гарантира зачитането на възгледите на детето, включително приемането му като един от приоритетите в Националната стратегия за детето 2008-2018 и включването му в Закона за закрила на детето, но същевременно изразява безпокойство, че това право се упражнява по преценка на участващите във всеки един случай професионалисти. Традиционните практики и културните нагласи в семейството, училището и определени социални и съдебни кръгове допълнително затрудняват пълното упражняване на правото на децата свободно да излагат своите възгледи. Комитетът признава усилията на държавата-страна по Конвенцията да разреши този въпрос чрез кампании за повишаване на осведомеността, но същевременно остава загрижен, че често не се иска мнението на деца от уязвими или маргинализирани групи, като деца, в публична грижа и деца с увреждания, по въпроси, които ги засягат.

26. В светлината на общ коментар № 12 (2009) „Право на детето на изслушване“, Комитетът припомня своите предишни заключителни наблюдения (CRC/C/BGR/CO/2, параграф 27) и насърчава държавата-страна по Конвенцията да осигури възможност възгледите на децата да бъдат зачитани съгласно член 12 от Конвенцията в семейството, в училище, в съда, както и при административни и други процедури, които ги засягат, наред с останалото, чрез приемането на подходящо законодателство, обучение на професионалисти, въвеждането на специфични дейности в училищата и общо повишаване на осведомеността. Комитетът също насърчава държавата-страна по Конвенцията да работи в сътрудничество със съответните заинтересовани страни за популяризиране на Конвенцията (включително на езиците на малцинствата) и да подкрепи създаването на значими пространства, чрез които децата да могат да въздействат върху публичната политика.

Г) Насилие над деца (членове 19, 24, параграф 3, 28, параграф 2, 34, 37 (а) и 39)

Правото на детето на свобода от всички форми на насилие

27. Комитетът отбелязва всички положени от държавата-страна по Конвенцията усилия създаване на система за закрила на детето, и по-специално чрез разпоредбите в Закона за закрила на детето и Семейния кодекс; създаването на координиращ механизъм за разрешаване на случаи с деца, които стават жертви или са изложени на

риск от насилие; създаването на експертна работна група, която да разглежда случаи на тормоз в училищата; и въвеждането на гореща линия за деца през 2009 г. Въпреки този напредък Комитетът изразява сериозно безпокойство от:

а) нечовешкото или унижително отношение, включително физически, психологически и сексуален тормоз, между и по отношение на деца, живеещи в резидентни институции;

б) сигналите, в които се посочва, че децата поправителни домове и следствени арести, социално-педагогическите интернати, възпитателните училища-интернати (ВУИ) и домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни са подложени на несъразмерни наказания, включително физически бой, затваряне в изолация за произволен период от време и ограничаване на хранителните дажби;

в) вторичната виктимизация на децата в резултат на погрешни следствени процедури, които не дават достатъчно гаранции за обезщетение и не включват чувствителен към нуждите на детето подход;

г) липсата на общо разбиране на същността на насилието над деца и ограничената възможност за признаване на случаите на насилие от професионалисти, както и недостатъчното сътрудничество и обмена на информация между компетентните агенции и неадекватните последващи действия;

д) липсата на устойчиви инвестиции и продължителна подкрепа за осигуряване на „общоучилищен“ подход за справяне на проблема с тормоза в училище.

28. Във връзка с Целта за устойчиво развитие 16.2 за прекратяване, наред с останалото, на всички форми на насилие над деца и общ коментар № 13 „*Правото на детето на свобода от всички форми на насилие*“ Комитетът приканва държавата-страна по Конвенцията:

а) в координация с институцията на омбудсмана в качеството му на НПМ, да въведе механизъм за наблюдение, за да гарантира, че всички деца, лишени от свобода, включително по време на наказателно или възпитателно производство, са защитени от всякакви форми на изтезания, нехуманно или унижително отношение и да гарантира, че те имат достъп до безопасен и съобразен с нуждите на децата механизъм за разглеждане на жалби, свързани с лишаването им от свобода, условия на задържане/лишаване от свобода и отношение към тях;

б) да гарантира, че за децата-жертви на лошо отношение са осигурени програми за грижи и рехабилитация и да гарантира предотвратяване на всякаква повторна виктимизация;

в) да подпомогне програми за изграждане на капацитета за учители и персонал на институциите за деца, за да насърчи позитивни и алтернативни форми на възпитание и зачитане на правата на децата, както и да повиши осведомеността относно неблагоприятните последици на телесните наказания върху децата;

г) да осигури ефективно сътрудничество, координация и обмен на данни между службите за закрила на детето, от една страна, и, от друга – полицията и правосъдната система;

д) да въведе задължителни курсове за обучение относно насилието над деца за всички компетентни професионалисти;

е) да разработи национална програма за борба с насилието в училищата с помощта на Министерството на образованието и науката и

учрежденията за обучение на учители и да установи стандарти, наставничество и партньорски проверки в училищата; да осигури обучение, включващо родителите, относно рисковете от (кибер) тормоз;

ж) да организира кампания за повишаване на осведомеността като средство за промяна на преобладаващите нагласи относно насилието над деца и за постигане на нулева толерантност към такива нагласи;

з) да потърси техническа помощ от УНИЦЕФ и Световната здравна организация като средство за справяне с посочените по-горе проблеми.

Малтретиране и пренебрегване

29. Комитетът отбелязва като положителен факт създаването на координационен механизъм за разрешаване на случаи с деца – жертви или изложени на риск от насилие като положителен факт, но същевременно изразява безпокойство, че някои пропуски в координацията пречат на правилната работа на смесените екипи на местно равнище. Той също изразява безпокойство от недостатъчния брой центрове за настаняване и затруднен достъп до консултации за деца-жертви на малтретиране и относно преобладаващото обществено мнение, че домашното насилие е личен проблем.

30. **Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:**

а) да подпомогне още повече програмите за повишаване на осведомеността и образованието – включително кампаниите – с участието на деца, за да формулира всеобхватна стратегия за превенция и борба с малтретирането и злоупотребата на деца;

б) да създаде национална база данни с всички случаи на домашно насилие над деца и да извърши всеобхватна оценка на обхвата, причините и характера на това насилие;

в) да гарантира отделянето на достатъчно човешки, технически и финансови ресурси за Държавната агенция за закрила на детето, за да я подпомогне в изпълнението на дългосрочни програми за справяне с първопричините за проявите на насилие и малтретиране;

г) да насърчава общностни програми, целящи предотвратяването и борба с домашното насилие, малтретирането и пренебрегването на деца, включително такива, в които участват бивши жертви, доброволци и членове на общността и да подкрепя обучението им.

Телесни наказания

31. Комитетът отбелязва като положителен факт приемането на разпоредби в Закона за закрила на детето (член 11, алинея 2) и Семейния кодекс (член 125, алинея 2), които забраняват насилие на всяко едно място, включително у дома, както и Правилника за прилагане на Закона за народната просвета (член 129), забраняващ насилие в училищата, но същевременно изразява загриженост, че телесното наказание продължава да бъде широко възприемано в обществото като средство за възпитание на деца и не е изрично забранено или наказуемо според законодателството.

32. **В светлината на общ коментар № 8 (2006) „Право на детето на закрила от телесно наказание“ Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:**

а) в законодателството да бъде включена изрична забрана на телесното наказание;

- б) да гарантира достатъчно наблюдение и изпълнение на забраната на телесното наказание във всякаква среда;
- в) да насърчава положителни, ненасилствени и отворени за участие форми на отглеждане и възпитание на деца чрез информационни кампании;
- г) да гарантира, че виновниците биват изправени пред компетентните административни и съдебни органи.

Вредни практики

33. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да създаде система за проследяване на всички случаи на детски бракове сред етническите групи, и по-специално с момичета от ромски произход и да осигурява на жертвите убежище, както и подходяща рехабилитация и консултации.

Д) Семейна среда и алтернативни грижи (членове 5, 9-11, 18, параграфи 1 и 2), 20-21, 25 и 27 (параграф 4))

Деца, лишени от семейна среда

34. Комитетът приветства постигнатия напредък по отношение на намаляване на броя на децата в институциите и увеличаване на децата, отглеждани в близка до семейната грижа, чрез извършвания от държавата-страна по Конвенцията процес на деинституционализация, но същевременно остава сериозно загрижен, че:

а) броят на децата, включително деца до три години, оставени на грижите на държавата, е все още значителен, като рискът от разделяне на семейства и институционализация все още остава висок сред децата от групите в най-неравностойно положение, включително деца-роми и деца с увреждания;

б) липсата на подкрепа и недостатъчното обучение на социалните работници и персонала на центровете за настаняване от семеен тип, както и празнотите в системата за закрила на децата са довели до отделяне на деца от техните семейства, без да бъде извършена правилна оценка и планиране и при висок риск от повторна институционализация;

в) проектът „*И аз имам семейство*“ се изпълнява сравнително бавно поради липсата на координация между компетентните агенции, а липсата на капацитет и управление на услугите „приемни грижи“ са довели до неправилни решения за институционализация;

г) съдиите, занимаващи се със семейни дела, са склонни да предпочетат институционализацията на детето вместо да дадат приоритет на оказването на подкрепа на семейството да задържи децата си;

д) подкрепата за реинтеграция в обществото на деца и младежи, напускащи институционална грижа, включително деца с увреждания, е недостатъчна.

35. Като обръща внимание на държавата-страна по Конвенцията върху Насоките за алтернативна грижа за деца (резолюция 64/142 на Общото събрание, анекс), Комитетът подчертава, че финансовата и материалната бедност – или условията, пряко или конкретно съотнесими към тази бедност – не следва да бъдат единствено оправдание за отнемане на дадено дете от родителски грижи, за настаняване на дадено дете в алтернативна грижа или предотвратяване на социалната реинтеграция на децата. В тази връзка Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

а) спешно да намали настаняването на деца под три години в институции, включително деца с увреждания и да ускори поставянето им в грижа в близка до семейната среда;

б) да осигури достатъчно предпазни мерки и ясни критерии, особено за деца-роми и деца с увреждания, въз основа на нуждите и най-добрия интерес на детето при определяне дали то се нуждае от алтернативни грижи;

в) да гарантира, че институционализацията се прилага само в краткосрочен план, включително чрез предоставяне на информация на родители, очакващи дете, и здравни работници, които обслужват млади родители, относно правата и достойнството на децата с увреждания;

г) да осигури изпълнение на подходящи подготвителни процедури преди пренасочване към новосъздадени центрове за настаняване от семеен тип, включително достатъчно участие на детето и да създаде механизъм за мониторинг, за да гарантира достатъчно и редовно обучение и надзор на персонала;

д) да осигури достатъчно средства за правна защита и ясни критерии за определяне на това дали на дадено дете трябва да бъдат предоставени алтернативни грижи, като отчита възгледите и висшите интереси на детето и да прилага тези критерии чрез повишаване на осведомеността на съдиите, разглеждащи семейни дела;

е) да подкрепя и наблюдава периодични и подходящи контакти между детето и неговото семейство, при условие че те се провеждат във висшия интерес на детето;

ж) да засили подкрепата за децата и младите хора, които напускат публична грижа, включително тези с увреждания, да им помага да се реинтегрират в обществото чрез осигуряване на достъп до подходящ дом, правни, здравни и социални услуги, както и възможности за теоретично и практическо обучение;

з) да повиши осведомеността на обществото, за да противодейства на стигматизирането и дискриминацията на деца, поставени под алтернативни грижи.

Осиновяване

36. Комитетът отбелязва, че броят на осиновявания на деца с увреждания и специални нужди се е увеличил, но същевременно изразява безпокойство от факта, че осиновяванията на деца със сериозни увреждания е нараснал незначително, а броят на осиновявания на деца-роми остава нисък.

37. Комитетът потвърждава препоръките си от 2008 г. (CRC/C/BGR/CO/2, параграф 38) и освен това препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

а) да гарантира недискриминация на деца с увреждания и деца-роми при осиновяване и да въведе програми за намаляване на погрешните схващания, свързани с осиновяването на деца със сериозни увреждания и деца-роми;

б) да измени Семейния кодекс така, че да гарантира допитването до деца на 14 годишна възраст по отношение на всички решения, които са свързани с техния живот, включително в случай на осиновяване;

в) да осигури подобряване на сътрудничеството между компетентните агенции, както и достатъчно обучение на персонала, за да гарантира подходяща дългосрочна подкрепа за осиновеното дете и родителите-осиновители;

г) да въведе законодателство, което да гарантира правото на детето да знае своя произход съобразно препоръка 80.79 от Универсалния периодичен преглед от 2011 г. (A/HRC/16/9).

Е. Увреждания, основни здравни услуги и благосъстояние (членове 6, 18 (параграф 3), 23, 24, 26, 27 (параграфи 1-3) и 33)

Деца с увреждания

38. Комитетът приветства ратифицирането от държавата-страна по Конвенцията на Конвенцията за правата на хората с увреждания през 2012 г., заедно с приемането на редица стратегически национални планове, но в същото време изразява загриженост, че:

а) липсата на стандартна правна дефиниция на деца с увреждания, заедно с отсъствието на надеждни данни затруднява предоставянето и оценката на услуги за тези деца;

б) несъразмерен брой деца с увреждания продължават да живеят в институции, наред с останалото, и поради стигматизирането на деца с увреждания и разпокъсаната система за социална помощ, която не насърчава и не подкрепя достатъчно семействата да отглеждат децата си у дома;

в) родителите могат да решат да се откажат от приобщаващо образование за тяхното дете с увреждания, без да вземат под внимание върховния интерес на детето, в резултат на което голям брой деца с увреждания посещават специализирани училища;

г) въпреки че проектозаконът за предучилищното и училищното образование предвижда създаването на система за приобщаващо образование, той не посочва необходимите мерки за промяна на методите на обучение или за осигуряване на специализирано обучение за учители. Той също предвижда три категории центрове за алтернативна грижа за деца с увреждания, което може да подкопае усилията за гарантиране на приобщаващо образование за всички;

д) включването на деца с интелектуални и психо-социални увреждания остава незадоволително поради липсата на обучени специалисти, включително логопеди, професионалисти в областта на умственото здраве и психолози.

39. В светлината на общ коментар № 9 (2006) „Правата на децата с увреждания“ Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията да приеме съобразен с правата на човека подход към уврежданията и да изработи всеобхватна стратегия за гарантиране на включването на децата с увреждания и:

а) да подпомогне събирането на данни за деца с увреждания и да проведе изследвания и анализи на ефективността на прилагането на Конвенцията и действащите закони и политики;

б) да реформира системата за социално подпомагане на деца с увреждания и техните семейства, за да подобри нейната съгласуваност и координация и да избягва институционализацията;

в) да даде приоритет на мерките, които подпомагат пълното включване на децата с увреждания, включително деца с интелектуални и психо-социални

увреждания, във всички сфери на обществения живот, като дейности в свободното време, предоставяни от общността грижи и осигуряване на социални жилища, предлагащи подходящи условия за живот;

г) да предприеме кампании за повишаване на осведомеността за борба със стигматизирането и предразсъдъците към децата с увреждания;

д) да гарантира на всички деца с увреждания правото на приобщаващо образование в общообразователните училища независимо от това дали е получено родителското съгласие;

е) да обучава и назначава специализирани учители и професионалисти в интегрирани класове, осигуряващи индивидуална подкрепа и необходимото внимание за деца със затруднения при ученето и да се заеме с проблема с недостига на логопеди и квалифицирани професионалисти за работа с деца с умствени и психо-социални увреждания;

ж) да преразгледа проектозакона за предучилищното и училищното образование, за да гарантира, че трите категории центрове за алтернативна грижа за деца с увреждания не подкопават усилията за осигуряване на приобщаващо образование за всички.

Здраве и здравни услуги

40. Комитетът отбелязва усилията за подобряване на здравните услуги за майки и деца чрез Националната програма за подобряване на майчиното и детското здраве 2014-2020. Той обаче остава дълбоко загрижен за високата смъртност сред новородени и деца до пет години, преждевременните раждания и бременност, за които не се полагат медицински услуги. Комитетът също изразява безпокойство, че майките и малките деца от ромски произход са особено уязвими и все още нямат достъп до адекватни здравни услуги, което е причина за преждевременни раждания, ниско ниво на имунизация срещу детски болести и високо ниво на дентални заболявания. Високата степен на недохранване също засяга ромската общност, като тяхното положение се влошава от бедността и социалната изолация. Комитетът е също така загрижен за липсата на информация за кърменето в страната.

41. В светлината на общ коментар № 15 (2013) „Правото на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние“ и като отчита Цел за устойчиво развитие 3, подцел 3.1 за намаляване на майчината смъртност и подцел 3.2 за прекратяване на предотвратимите смъртни случаи на новородени и деца до 5-годишна възраст, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията:

а) да отдели достатъчно човешки и финансови ресурси, за да гарантира пълноценно изпълнение на Националната програма за подобряване на майчиното и детското здраве 2014-2020 и да подкрепи и увеличи подкрепата за ромските общности от страна на новоназначени здравни медиатори;

б) да осигури наличност и равен достъп до първична и специализирана здравна и дентална помощ за всички деца в страната, и по-специално тези в неравностойно социално и икономическо положение, включително деца-роми и деца с увреждания;

в) да увеличи усилията, за да гарантира достъп до подходящи медицински грижи, включително предродилна помощ за неосигурени бременни, на най-уязвимите семейства, и по-специално тези, които живеят в маргинализирани и отдалечени региони;

г) да изпълнява и прилага техническото ръководство на Службата на Върховния комисар на ООН по правата на човека за прилагането на основан на човешките права подход за изпълнение на политики и програми за намаляване и премахване на предотвратимата смъртност и заболяемост на деца до пет години (A/HRC/27/31);

д) да приложи изцяло Международния код за маркетинг на заместители на майчиното мляко и да разработи национална програма за защита, популяризиране и подкрепа на кърменето чрез широкообхватни кампании. Майките трябва да бъдат надеждно подкрепени чрез консултантски структури в болници, клиници и общността, а инициативата „Болници – приятели на бебето” следва да бъде осъществена в цялата страна.

Умствено здраве

42. Комитетът отбелязва предприетите от държавата-страна по Конвенцията мерки за борба с проблеми на умственото здраве, и по-специално приветства съчетанието на образователни и социални мерки при лечение на деца и поведенчески проблеми. Комитетът обаче изразява безпокойство относно недостига на квалифицирани детски психиатри и налични в общността услуги в областта на умственото здраве.

43. Комитетът препоръчва да бъдат осигурени реално достъпни услуги в областта на умственото здраве и да бъде засилена превантивната дейност в училищата, в семействата и в центровете за грижи. Той също препоръчва увеличение на броя на детските психиатри и психолози.

Здравето на юношите

44. Комитетът приветства усилията за справяне с проблемите с репродуктивното здраве на младежите чрез Националната програма за сексуалното и репродуктивно здраве 2013-2017, но същевременно остава загрижен за високия брой бременности и аборти сред тийнейджърите. Освен това той изразява безпокойство относно липсата на широкообхватна национална програма и лошата координация между агенциите, което подкопава потенциала за стратегически и устойчив отговор, насочен към превенцията на ранна бременност. Широкото разпространение на наркотици, цигари, алкохол и други токсични вещества сред децата също буди безпокойство.

45. В светлината на общ коментар № 4 (2003) за здравето и развитието на юношите, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:

а) да се разшири обхвата на Националната програма за сексуалното и репродуктивно здраве 2013-2017, за да се осигури всеобхватно подходящо за възрастта обучение за сексуалното и репродуктивното здраве, включително информация за семейното планиране и противозачатъчните, опасностите от ранна бременност и предпазването и лечението на сексуално предавани болести;

б) да гарантира свободен достъп до услуги за сексуално и репродуктивно здраве, включително конфиденциални консултации и съвременни противозачатъчни средства за млади момичета и момчета и да облекчи условията за извършване на аборт, както и по отношение на младите момичета да се съобрази с правото на децата да изразяват своите възгледи;

в) да се заеме с проблема с използването на наркотици от деца и юноши като, наред с останалото, им предостави точна и обективна информация, както и обучение за придобиване на практически умения за предотвратяване на злоупотреба с вещества – включително цигари и алкохол – и осигуряване на

достъпни и съобразени с младежите услуги за лечение на наркотични зависимости и намаляване на вредните въздействия.

Стандарт на живот

46. Комитетът отбелязва като положителни предприетите усилия за преодоляване на бедността и социалното изключване чрез Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 и Националната програма за развитие 2020, но Комитетът остава дълбоко загрижен, че:

а) децата от маргинализираните и отдалечените и селски общности продължават да бъдат неравномерно засегнати от бедността, а семействата с повече от три деца, ромските семейства и семействата с деца с увреждания са изложени на по-голям риск от бедност с множество измерения;

б) недостигът на жилища продължава да бъде проблем особено за ромските семейства, които често са подложени на принудително преместване, което лишава децата от достъп до основни услуги, включително чиста и безопасна питейна вода и санитарен възел, като така ги прави уязвими по отношение на сериозни здравословни проблеми.

47. Комитетът насочва вниманието към Цел за устойчиво развитие 1, подцел 1.3 за прилагане на подходящи за съответните национални условия системи и мерки за социална закрила за всички и препоръчва на държавата-страна по Конвенцията:

а) да обмисли провеждането на целеви консултации със семейства и деца, включително такива от уязвими групи и особено ромски семейства, както и с неправителствени организации, работещи в областта на правата на децата с оглед укрепване на стратегиите и мерките за намаляване на бедността сред децата;

б) да увеличи подкрепата за деца, живеещи под прага на бедността, и по-специално семейства на самотни родители, семейства с три или повече деца и семейства на деца с увреждания и да гарантира, че мерките за социална закрила покриват реалните разходи за достоен живот на децата, включително разходи, свързани с правото им на здравословен живот, питателна храна, образование, подходящо жилище и достъп до вода и санитарни услуги;

в) да преразгледа законодателството, политиките и програмите за жилищно настаняване, за да предотврати и премахне наличието на бездомни хора, като вземе предвид специалните нужди на децата, включително децата-роми, децата с увреждания, техните семейства и младите хора, които напускат алтернативна грижа;

г) да гарантира, че политиките, проектите и практиките за застрояване и управление на земята, включително такива, които могат да включват преселване, са съобразени със съответните международни стандарти, включително основните принципи и ръководства за свързано със застрояване преместване и изселване (виж A/HRC/4/18, анекс 1) и с Доброволните насоки за отговорно управление на собствеността на земя, рибни ресурси и гори, приети от Комитета по световна продоволствена сигурност към Организацията по прехрана и земеделие на ООН през 2012 г.

Ж. Образование, свободно време и културни дейности (членове 28, 29, 30 и 31)**Образование, включително професионално образование и ръководство**

48. Комитетът приветства положените усилия за намаляване на различията между градовете и селата по отношение на достъпа до качествено образование, за подпомагане на осигуряването на образование в ранна детска възраст, за интегриране на деца-роми в общообразователните училища, за намаляване на броя напуснали училище деца и гарантиране на достъп до безплатно държавно образование и услуги в подкрепа на обучението за деца, търсещи убежище, и деца-бежанци. Комитетът остава дълбоко загрижен, че:

а) децата от селските региони и малките градове са все още поставени при неравносложни условия по отношение на достъпа до качествено образование;

б) съществуването на високи равнища на непосещаемост и ранно напускане на училище остава проблем за голям брой ученици на много места в страната;

в) участието в предучилищното, основното, средното и професионалното образование на деца-роми, и по-специално момичета от ромски произход остава ниско, като много деца-роми продължават да са изложени на сегрегация в училищната система.

г) деца, търсещи убежище, които са настанени в центрове от затворен тип в отдалечени региони, нямат достъп до редовно обучение.

49. В светлината на общ коментар № 1 (2001) „Цели на образованието“ и вземайки предвид Цел за устойчиво развитие 4, подцели 4.1 и 4.2, а именно да се гарантира, че до 2030 г. всички момичета и момчета завършват безплатно, справедливо и качествено основно и средно образование и имат достъп до качествено развитие, грижи и предучилищно образование в ранната детска възраст, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията

а) да увеличи още повече усилията си за подобряване на достъпа до качествено образование в селските региони и малките градове, включително достъпа до предучилищно, средно и висше образование;

б) да изработи програми, наред с мониторинга и оценката на такива програми, за намаляване на броя напуснали училище ученици;

в) да подпомогне участието и включването на деца-роми в образованието на всички равнища, включително в предучилищното образование, да повиши осведомеността на учителите и персонала на централните за психологически и педагогически консултации относно историята и културата на ромите, да гарантира използването на неverbални и специфични за тяхната култура тестове;

г) да гарантира пълното упражняване на правото на образование от страна на деца, търсещи убежище, независимо от техния статут и продължителност на пребиваване наравно с останалите деца от страната.

3. Специални мерки за закрила (членове 22, 30, 32-33, 35-36, 37 б-г, 38, 39 и 40)

Деца, търсещи убежище, и деца-бежанци

50. Комитетът приветства трайното сътрудничество на държавата-страна по Конвенцията с Върховния комисар на ООН за бежанците (ВКБООН), наред с усилията за подобряване на местата за настаняване и процеса на регистрация на търсещите убежище и бежанците, но същевременно изразява безпокойство, че:

а) няма действаща целева програма в подкрепа на интеграцията на бежанците от 2014 г.;

б) поради липсата на достатъчно място в центровете за настаняване в някои случаи непридружените деца, търсещи убежище, са поставени в едно и също помещение с възрастни, а докладите отчитат пренаселеност и лоша хигиена, което поставя децата в риск;

в) действащите разпоредби не предвиждат работещ механизъм за назначаване на попечител на непридружени деца;

г) въпреки измененията на Закона за чужденците, които предвиждат, че принудително задържане не се прилага по отношение на непридружени деца, а за тях трябва да се грижи Дирекцията „Социално подпомагане“, те продължават да бъдат принудително задържани, при извънредни обстоятелства за период до три месеца. В тази връзка бяха направени предложения за принудително настаняване на търсещи убежище лица, включително деца, в центрове от затворен тип, за да се гарантира, че семействата няма да бъдат разделени, без обаче да се вземе предвид най-добрият интерес на децата, включително тяхното физическо, емоционално и физическо развитие или да се осигурят достатъчно гаранции за достъп до съдебен контрол;

д) не съществуват административни или финансови мерки, осигуряващи безплатна правна помощ за търсещи убежище лица, включително непридружени деца;

е) процедурите за събиране на семейства не са физически и икономически достъпни за много търсещи убежище и съдържат прекалено много изисквания по отношение на документацията, която трябва да се предостави, както и физическата идентификация на кандидатстващите за убежище;

ж) липсата на подходяща процедура за идентификация и недостатъчният брой преводачи на границата засилва риска влизащите в страната непридружени деца да бъдат идентифицирани като „придружени“ и съответно да бъдат настанени в центрове от затворен тип или може да не бъдат навреме насочени към Държавната агенция за бежанците;

з) езикът на омраза към търсещите убежище и бежанците в медиите, както и сред високопоставените лица се засилва.

51. В светлината на общ коментар № 6 (2005 г.) „Третиране на непридружени и отделени от семействата си деца извън държавата им по произход“, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията:

а) да гарантира, че са взети достатъчно мерки за избягване на настаняването на непридружени търсещи убежище деца в едно помещение с възрастни, които не са техни роднини;

б) да предприеме всички необходими правни и практически стъпки, за да осигури своевременното назначаване на попечители на непридружени и разделени от своите семейства деца;

в) да избягва всякаква форма на принудително задържане на търсеци убежище деца под 18 г. и семейства с деца и да разгледа всички възможни алтернативни решения преди задържането им, включително безусловно пускане на свобода. В тази връзка Комитетът насочва вниманието към актуализираните Насоки относно приложимите критерии и стандарти във връзка със задържането на лица, търсеци убежище на ВКБООН (26 февруари 1999 г.);

г) да гарантира, че всички търсеци убежище деца редовно получават информация относно своите права и задължения, процедурите за предоставяне на убежище и наличните услуги. В тази връзка страната да обмисли изменение на съответното национално законодателство, включително Закона за убежището и бежанците;

д) да разшири обхвата на предоставяната безплатна правна помощ до всички търсеци убежище деца и деца-бежанци по време на всички етапи от кандидатстване за международна закрила чрез изменение на съответното законодателство и осигуряване на финансова подкрепа за НПО, които предоставят правна помощ на търсеци убежище деца и деца-бежанци.

е) да гарантира пълно спазване на принципа на забрана на връщане и да улесни достъпа до системата за предоставяне на убежище за деца, нуждаещи се от международна закрила съобразно членове 6, 22 и 37 от Конвенцията и общ коментар № 6;

ж) да предприеме всички необходими стъпки за защита на принципа на неразделяне на семейството по отношение на бежанците и техните деца, включително чрез увеличаване на гъвкавостта и достъпността на административните изисквания за събиране на семействата;

з) да организира кампании за борба с езика на омразата срещу търсеци убежище лица и бежанци;

и) да изпълнява ефективно Националната стратегия за интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България (2014 - 2020 г.) със специален акцент върху нуждите на децата.

Деца от малцинствени групи

52. Комитетът изразява безпокойство, че:

а) заклеймяването и дискриминацията срещу ромите, включително деца, са все още широко разпространени, което намира изражение в появи на насилие и използване на език на омраза срещу тях;

б) ромски семейства с деца, които живеят в нерегламентирани жилища, са заплашени от принудително прогонване;

в) ромските семейства изпитват затруднения по отношение на достъпа до услуги за социална закрила и програми за социална интеграция.

53. Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:

а) да проведе кампании на всички равнища и във всички области с цел премахване на отрицателните обществени нагласи към ромите като цяло и да предприеме ефективни мерки за предотвратяване на насилието и езика на омразата срещу ромите;

б) да оцени специфичното положение на децата-роми и да предприеме мерки за улесняване на техния достъп до мерки за социална закрила и програми за социална интеграция, включително чрез приспособяване на предоставянето на

услуги към културните им особености и промяна на обхвата на социалните програми.

Икономическа експлоатация, включително детски труд

54. Комитетът отбелязва като положителен факт положените от държавата-страна по Конвенцията усилия за премахване на детския труд, и по специално чрез Закона за инспекция по труда от 2008 г. и сътрудничеството с Международната организация по труда (МОТ), но същевременно изразява безпокойство, че децата от уязвими групи, и по-специално децата-роми продължават да бъдат изложени на риск от вреден и експлоататорски труд в сивата икономика и най-вече в селското стопанство, туризма, търговията на дребно и домакинската работа.

55. **Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:**

а) **да продължи да търси техническа помощ в рамките на Международната програма за премахване на детския труд на МОТ в тази област;**

б) **да предприеме всички необходими мерки за прилагане на трудовото законодателство и напълно да приложи Конвенция № 138 относно минималната възраст и Конвенция № 182 относно забраната и незабавни действия за ликвидирането на най-тежките форми на детския труд на МОТ;**

в) **да въведе програми за обучение на трудови инспектори и да увеличи техния брой, за да гарантира адекватен мониторинг на трудовите практики.**

Сексуална експлоатация и трафик

56. Комитетът приветства ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие от 2011 г., както и измененията в Наказателния кодекс и Закона за закрила на детето, целящи закриляне на жертвите на трафик. Комитетът обаче остава загрижен относно следното:

а) Координационният механизъм от 2010 г. за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца — жертва на трафик, завръщащи се от чужбина, не функционира ефективно;

б) не съществува система за осигуряване на специална грижа и подкрепа за деца-жертви на трафик, които често биват настанявани в социално-педагогически интернати и поправителни домове.

57. **Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията следното:**

а) **да въведе подходящ и съгласуван механизъм за идентифициране и закрила на деца-жертви на трафик, включително редовен и своевременен обмен на информация между компетентните отговорни лица и да засили капацитета на полицаи, граничари, инспектори по труда и социални работници за идентифицирането на деца-жертви на трафик;**

б) **да увеличи усилията за повишаване на информираността и компетентността на съдиите и прокурорите, занимаващи се със семейни дела, по отношение на действащите национални и международни стандарти, както и по въпроса как да бъдат защитени висшите интереси на детето по време на съдебни производства за трафик на хора, като се вземе предвид специфичната нужда от закрила на децата-жертви на трафик;**

в) **въз основа на оценката на резултатите от Националната програма за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите**

(изготвяна и актуализирана всяка година от 2011 г. насам), да включи в следващия набор от национални програми всеобхватни мерки за идентифициране, закрила и подкрепа на деца-жертви на трафик, които да са съобразени с техните висши интереси и специални нужди.

Правосъдие за непълнолетни

58. Комитетът отбелязва като положителен факт положените усилия за реформа на системата за правосъдие на непълнолетни чрез приетата през 2011 г. Концепция за държавна политика в областта на правосъдието за детето и пътната карта за нейното изпълнение от 2013 г., заедно с приетата Стратегия за реформа на съдебната система на министъра на правосъдието от 2015 г. и обучението на магистрати в областта на правата на детето, но остава дълбоко загрижен, че повечето от предишните препоръки все още не са изпълнени (CRC/C/BGR/CO/2, параграф 69). По-специално, той е загрижен, че:

а) продължава принудителното лишаване от свобода на деца от 8-годишна възраст в поправителни домове по силата на Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните;

б) принципът на лишаване от свобода като крайна мярка и за минимален период от време не е изрично регламентиран в законодателството;

в) не са приети изменения в Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и в Наказателно-процесуалния кодекс, както бе предложено от Комитета в предишните заключителни наблюдения;

г) продължава използването на термина „противообществено“ поведение противно на международните стандарти;

д) продължава настаняването на голям брой деца в поправителни домове и училища за деца, където условията за живот са незадоволителни и децата често да са изолирани от масовия обществен живот, а контактите със семействата им са ограничени.

59. **Във връзка с посочените по-горе проблеми, предизвикващи безпокойство, Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията да изпълни с приоритет неговите предишни препоръки (CRC/C/BGR/CO/2, параграф 69).**

60. Комитетът също изразява безпокойство, че:

а) децата с интелектуални и психологически увреждания, тежки здравословни проблеми, като ХИВ/СПИН и наркотична зависимост продължават да бъдат настанявани в социално-педагогически интернати и възпитателни училища-интернати;

б) настанените в поправителни домове бременни момичета често са лишени от подходящи условия за живот, включително безопасна среда, подходяща храна и достъп до необходимите им медицински грижи. Отделянето на майката от детето след раждането очевидно е обичайна практика;

в) правните консултации и представителство за деца не са гарантирани и липсват редовни инспекции и мониторинг на изправителните домове. Децата се изпращат в домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни по силата на административни заповеди, които не подлежат на съдебен контрол.

61. **Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията:**

- а) да гарантира, че децата, настанени в специализирани образователни институции, имат достъп до мерки за закрила по силата на Закона за закрила на детето;
- б) да осигури подходящи условия за живот, включително подходяща храна, достъп до медицински грижи и безопасна среда за бременни момичета, настанени в поправителни домове;
- в) да наблюдава изпълнението на алтернативни форми на лишаване от свобода, постановено от съда, за да гарантира, че то е наложено само като крайна мярка за възможно най-кратък период от време и че същата се преразглежда редовно с цел нейното отменяне;
- г) да гарантира осигуряването на квалифицирана и независима правна помощ на деца, влезли в конфликт със закона, в ранен етап от процедурата и през цялата продължителност на съдебното производство;
- д) В случаите, когато принудителното задържане е неизбежно, да гарантира, че децата не са настанени на едно и също място с възрастни и, че условията на настаняване отговарят на международните изисквания, включително по отношение на достъп до образование и здравни услуги.

Деца - жертви или свидетели на престъпления

62. Като приветства приемането на няколко директиви на ЕС (включително Директива 2011/91/ЕС и Директива 2012/29/ЕС) като средство за подобряване на условията за деца-свидетели, заедно с откритите „сини стаи“ за щадящо изслушване на деца, Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията да ускори въвеждането на адаптирани към детето процедури, да гарантира, че изслушванията се провеждат по подходящ начин, в отсъствие на обвиняемия и от достатъчно добре обучен съдебен персонал, за да се предотврати ревиктимизация и травматизиране на децата и да се вземат изцяло предвид Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца-жертви или свидетели на престъпления (Резолюция 2005/20 на Икономическия и социален съвет, анекс).

Проследяване на предишните заключителни наблюдения и препоръки на Комитета във връзка с Факултативния протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография

63. Комитетът отбелязва като положителен факт измененията на Наказателния кодекс, целящи увеличаване на наказанията за различни свързани с трафик престъпления, но е загрижен за отсъствието на мерки за изменение на националното законодателство с цел въвеждане на разпоредбите на член 3 от Факултативния протокол, които са свързани с фактическия състав на детската порнография и продажбата на деца за осиновяване. Той е също така загрижен за липсата на информация относно това дали държавата-страна по Конвенцията упражнява извънтериториална юрисдикция относно всички престъпления, посочени във Факултативния протокол. Комитетът изразява безпокойство и относно твърденията за незаконни осиновявания, включително продажбата на бебета, особено в рамките на ромската общност.

64. Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията да хармонизира напълно Наказателния кодекс с членове 2 и 3 от Факултативния протокол и ѝ препоръчва да ускори усилията си за предотвратяване на трафика на деца, както и да вземе превантивни мерки, като част от борба с продажбата на деца, детската проституция и трафика с цел сексуална експлоатация в ромските общности. По-специално, следва да бъдат предприети спешни мерки за борба с продажбата на

деца за осиновяване. Отправя се искане към държавата-страна по Конвенцията да предостави информация в следващия си доклад до Комитета относно извънтериториалната юрисдикция по отношения на всички престъпления, посочени във Факултативния протокол.

Проследяване на предишните заключителни наблюдения и препоръки на Комитета във връзка с Факултативния протокол относно участието на деца във въоръжен конфликт

65. Комитетът приветства решението на държавата-страна по Конвенцията от 2008 г. да премахне задължителната военна служба и обстоятелството, че не е позволено деца под 18 години да служат в българската армия. Комитетът изразява съжаление за липсата на информация относно мерките за:

а) криминализиране на наемането и въвличането на деца във военни действия на армията и/или на недържавни въоръжени групировки;

б) въвеждане и упражняване на извънтериториална юрисдикция по отношение на всички престъпления, посочени във Факултативния протокол;

в) гарантиране, че са осигурени помощ от психолози, рехабилитация и реинтеграция в обществото за деца, търсещи убежище, деца-бежанци и деца-мигранти, включително непридружени деца, които може да са били въввлечени във въоръжени конфликти или наети за военни действия в чужбина.

66. Комитетът призовава държавата-страна по Конвенцията да предостави информация в следващия си доклад до Комитета по въпросите, посочени в предходния параграф.

Ратификация на Факултативния протокол относно процедурата за подаване на жалби

67. Комитетът изразява безпокойство, че решението на държавата-страна по Конвенцията да ратифицира Факултативния протокол зависи от това дали ще бъде приет предложения Закон за детето.

68. С оглед оказване на още по-голяма подкрепа за упражняването на правата на децата Комитетът предлага на държавата-страна по Конвенцията да ратифицира Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето за процедурата по комуникация и да гарантира въвеждането на подходящи механизми, гарантиращи неговото прилагане.

I. Ратификация на международни инструменти в областта на правата на човека

69. С оглед оказване на още по-голяма подкрепа за упражняването на правата на децата, Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да ратифицира основните инструменти в областта на правата на човека, по които тя все още не е страна, а именно Международната конвенция за защита правата на всички работници мигранти и техните семейства, както и Международната конвенция за защита на лицата от насилствено изчезване.

Й. Сътрудничество с регионални органи

70. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да продължи сътрудничеството си със Съвета на Европа по прилагането на Конвенцията и други инструменти в областта на правата на човека както в самата държава, така и в останалите държави членки на Съвета на Европа.

V. Изпълнение и докладване

A) Проследяване и популяризиране

71. Комитетът препоръчва на държавата-страна по Конвенцията да предприеме всички необходими мерки, за да гарантира изпълнението на препоръките, съдържащи се в настоящите заключителни наблюдения. Комитетът също препоръчва консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад, писмените отговори по списъка от въпроси на държавата-страна по Конвенцията и настоящите заключителни наблюдения да бъдат направени широко достояние на езика на страната.

Б) Следващ доклад

72. Комитетът приканва държавата-страна по Конвенцията да представи консолидирания шести и седми периодичен доклад до 2 януари 2022 г., като включи в него резултатите от проследяването на настоящите заключителни наблюдения. Докладът следва да бъде съобразен с хармонизираните насоки за докладване за конкретно свързани с Конвенцията документи, приети на 31 януари 2014 г. (CRC/C/58/Rev.3) и не трябва да надвишава 21 200 думи (виж резолюция 68/268 на Общото събрание, параграф 16) Ако даден доклад надвишава установения лимит от думи, от държавата-страна по Конвенцията ще бъде поискано да го съкрати съобразно посочената по-горе резолюция. Ако държавата-страна по конвенция не е в състояние да преразгледа и представи повторно доклада, не може да бъде гарантирано, че той ще бъде преведен с цел неговото разглеждане от компетентния орган по Конвенцията.

73. Комитетът приканва държавата-страна по Конвенцията да предостави актуализирания основен документ, който да не надхвърля 42 400 думи в съответствие с изискванията за основен документ, предвидени в хармонизираните насоки за докладване във връзка с международните договори за правата на човека, включително насоките за общ основен документ и за конкретно свързани с Конвенцията документи (HRI/GEN/2/Rev.6, глава I) и резолюция 68/268 на Общото събрание (параграф 16)